

РЕЦЕНЗІЯ

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія Несправи Олександри Миколаївни «Феномен оновлення людини в сотеріологічних концепціях Оригена і Данте: екзистенціально-теологічний та темпоральний виміри» рецензента кандидата філософських наук, доцента кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Данканіча Артема Сергійовича

Інформація про відповідність дисертації вимогам, передбаченим пунктами 14, 15, 16 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії від 12 січня 2022 р. № 44»

Дисертація Несправи Олександри Миколаївни на тему «Феномен оновлення людини в сотеріологічних концепціях Оригена і Данте: екзистенціально-теологічний та темпоральний виміри» подана у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Дисертація виконана здобувачем особисто.

Актуальність дослідження

Актуальність дослідження визначається тим, що проблематика оновлення людини є одним з ключових питань в історії філософії і має значний екзистенціально-антропологічний сенс для будь якої епохи. Дисертантка зазначає, що пошук шляхів оновлення відбувався не тільки в домодерній філософії, але й в посткантівській період. Дослідниця зауважує, що вже у ХХ столітті виникають антропологічні проекти щодо пошуку оновленої людини: Dasein-аналіз М. Гайдеггера, філософія символічних форм Е. Кассіра, аналітична психологія К. Юнга, філософія діалога М. Бубера, філософська антропологія М. Шелера. Водночас сучасна епоха характеризується надзвичайно «проблематичною» антропологією, про що свідчать антропологічний поворот В. Шинкарука, констатація «смерті людини» М. Фуко, і відкидання «логоцентризму» постмодерністами. Дисертантка звертає увагу, що у теперішній ситуації метамодернізму (Р. ван ден Аккер, Т. Вермьолен) із її коливаннями між модерном і постмодерном, на фоні появи нових можливостей у сфері біо-медичних та інформаційно-цифрових технологій, які виступають потужним каталізатором для здійснення нового фундаментального перетворення людської істоти, антропологічний дискурс щодо оновлення людини загострюється пошуками власної самоідентифікації у трансгуманізмі та гендерних дослідженнях. Авторка додає, що питання власної самоідентифікації та активні пошуки щодо вирішення проблеми оновлення посттоталітарної і постколоніальної людини є також вельми актуальними для сучасного українського суспільства, яке крокує в складних

умовах екзистенціально-культурних викликів війни на обраному шляху європейської інтеграції. В цьому сенсі, на думку дослідниці, в умовах нестабільності і культурних трансформацій актуальним є звернення до досвіду попередніх епох, в яких також відбувалися подібні процеси. Їх особливо відчували Оріген Олександрійський і Данте Аліг'єрі, які залишаються малодослідженими мислителями в українському науковому дискурсі. Дисертантка зазначає, що Оріген і Данте підходили до теми оновлення людини з різних точок зору під впливом платонівської та аристотелівської парадигм філософування, але обидва стикалися із питаннями про природу оновлення та його зв'язок із людським існуванням. Їх досвід не лише дає глибоке розуміння природи оновлення людини, але й проливає світло на інтелектуальний і культурний контекст, у якому вони жили.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Представлені наукові положення та науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачкою досліджень, що мають важливе значення для історико-філософської науки полягають у тому, що О.Несправою вперше проведено систематичний аналіз екзистенціально-теологічного і темпорального вимірів феномену оновлення людини у сотеріологічних ученнях Орігена і Данте через співставлення онто-гносеологічних аспектів та їх деталізацію у чотирьох вимірах. До них дисертантка зараховує наступні: 1. онтологічно-метафізичний вимір, який у вченнях Орігена і Данте розкривається через сукупність образів і понять, що позначають стани і процеси (повернення до першоедності і першообразу; обоження і воскресіння; відновлення та очищення), що надають людині можливість «другого шансу» досягти блаженства через підкорення Божій волі (апокастазис і чистилище); 2. темпорально-топологічний вимір оновлення у Орігена (аскеза) і Данте (паломництво), де перший виокремлює два образи оновлення: лінійний (вихід із Єгипту як біблійного символу рабства душі) і циклічний (апокастазис як повернення до абсолютної повноти буття). Водночас другий синтезує лінійно-циклічний образ оновлення (вихід із пекла навскрізь чистилища до раю через певні кола і концентричні тераси); 3. діалектично-містичний вимір оновлення людини у вченнях Орігена і Данте пов'язано із таємничим поєднанням протилежностей, а також посередництвом Христа.

В дисертаційній роботі набуло систематизації і уточнення поглядів щодо співвідношення християнства і платонізму в ученні Орігена. Дисертантка виявляє, що доволі розповсюдженими у критичній літературі є два підходи щодо цього нього, де перший вона визначає як співпідпорядкування (Оріген є християнським платоніком), а другий як протиставлення (Оріген є або християнин, або платонік). Водночас О.Несправа пропонує власний підхід, який називає «Ототожненням», згідно якому християнські погляди Орігена є в той же час і платонічними, що дозволяє охопити ту частину творчості Орігена, в якій він прирівнює діалоги Платона до Святого Письма.

У роботі О.Несправи набула подальшого розвитку та обґрунтування інтерпретація Орігена і Данте як медіаторів між різними традиціями в історії філософії. Основні елементи цього перехідного характеру творчості Орігена і Данте дисертанткою визначаються як ті, що, з одного боку, простежуються в їх ставленні до проблематики оновлення людини, а також на рівні балансування між східним і західним християнством, філософією і теологією, що вказує на бажання Орігена і Данте знайти спільну мову між раціональним і духовним підходами у питанні оновлення людини. Також дисертантка підкреслює етико-антропологічні та екзистенціально-вольові характеристики оновлення людини, що імпліцитно присутні в роботах Орігена і Данте.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

З метою обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій дисертантка користується широким колом наукових джерел зарубіжних авторів у галузях філософського, антропологічного і філософсько-релігійного знання, що формує теоретичну основу і інструментарій дослідження. Це методологічне спрямування дисертаційної роботи, дозволяє Несправі Олександрі Миколаївні виділяти ті проблемні питання, що не отримали глибокого вивчення дослідниками і, таким чином, сформувати власну дослідницьку позицію у розв'язанні поставлених завдань.

Поєднання компаративного і метафізичного підходів з методами герменевтичного, трансцендентального, діалектичного аналізу і прийомів філософської антропології та екзистенційної феноменології, забезпечили вирішення основних завдань і досягнення мети дисертаційного дослідження.

Структура, логіка дисертації, її об'єкт та предмет сфокусовані на комплексному дослідженні феномену оновлення людини в сотеріологічних концепціях Орігена і Данте в екзистенціально-теологічному та темпоральному вимірах та проектують як теоретичний, так і практичний аспекти проблематики, що свідчить про предметну спрямованість дисертаційного дослідження паспорту наукової спеціальності 033 «Філософія».

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що його результати можуть бути використані для аналізу культурологічних процесів в руслі філософських, суспільствознавчих та міждисциплінарних досліджень, а також застосовуванні для навчальних курсів з історії філософії, філософії культури, мистецтвознавства, культурології, релігієзнавства, етики.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Головні положення і висновки дисертаційного дослідження подані у 5 наукових статтях, а саме: 4 – у наукових фахових виданнях України з філософських наук, 1 – в науковому виданні «Ad Alta: Journal of interdisciplinary research» (Чеська Республіка), що індексується в наукометричній базі «Web of Science Core Collection», а також у 4 тезах доповідей на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях. Несправою Олександрою Миколаївною дотримано вимоги Міністерства

освіти і науки України щодо кількості апробацій наукового дослідження, а також обсягу і змісту друкованих праць. Розгляд дисертаційної роботи та опублікованих статей Несправи Олександри Миколаївни дає підстави визнавати ідентичність публікацій і основних положень дисертації, що обумовлює можливість публічного захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. В структуру дисертаційного дослідження входять: анотації державною та англійською мовами, умовні позначення, вступ, три розділи, висновки і список використаних джерел. Повний обсяг рукопису дисертації становить 203 сторінки. Список використаних джерел налічує 295 позиції, 204 з яких є англійськими, 40 – італійськими, 8 – німецькомовними, 5 – французькомовними. Дисертацію побудовано структурно та логічно, що дозволяє розкрити обрану тему дослідження.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні основи дослідження»* дисертантка визначає теоретико-методологічні основи історико-філософського дослідження феномену оновлення людини і проводить критичний огляд літератури за темою дослідження. О.Несправа обґрунтовує використання історико-компаративного, метафізичного, герменевтичного, трансцендентального, діалектичного методів, а також прийомів філософської антропології та екзистенційної феноменології.

У другому розділі *«Феномен оновлення людини у контексті релігійно-філософського становлення сотеріологічних вчень Орігена і Данте»* дисертантка з'ясовує релігійно-філософські витоки сотеріологічних поглядів Орігена щодо проблеми оновлення людини. Також О.Несправа проводить експлікацію філософсько-теологічних засад формування поглядів Данте на природу оновлення людини. Водночас авторкою розкриваються ключові ідеї темпорального та екзистенціально-теологічного аспектів сотеріологічних вчень Орігена і Данте.

У третьому розділі *«Філософсько-компаративний аналіз орігенівської і дантівської концепцій формування оновленої людини»* досліджуються онтогносеологічні та етико-антропологічні аспекти екзистенціально-теологічного та темпорального вимірів оновлення людини у сотеріологічних вченнях Орігена і Данте та проведено деталізацію зазначених вимірів у онтологічно-метафізичному, діалектико-містичному, темпорально-топологічному, пізнавально-герменевтичному, духовно-символічному, холістично-архетипному, морально-вольовому та педагогічно-праксеологічному вимірах.

Зміст наукових праць доповнює основні положення дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження Несправи Олександри Миколаївни оформлене у відповідності до вимог МОН України, встановлених для дисертаційних робіт ступеня доктора філософії.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Відзначаючи загальний високий рівень обґрунтованості науково-теоретичних положень дисертаційної роботи Несправи Олександри

Миколаївни, її цілісність і логіку викладення матеріалу, в тексті дослідження присутні елементи, які є дискусійними.

По-перше, авторка анонсує феномен оновлення людини не до повною мірою прояснює його місце в контексті християнської сотеріології. В підрозділі 2.1. поняття «Оновлення» виступає як певна самостійна категорія. Звичайно, авторка вказує на його біблійні та античні філософські конотації, але вони не мають чітко окресленого дисертаційного простору. В цьому сенсі було б доречним розглянути в окремому підрозділі основні засади християнської сотеріології в біблійному розрізі (навернення – виправдання, відродження, з'єднання з Христом, усиновлення) та в християнсько-елліністичному, який репрезентує Оріген. Така стратегія додала б дослідженню більшого компаративного потенціалу. Водночас важливо зауважити, що імпліцитно розгляд цих двох версій сотеріології в тексті дисертації присутній. Виокремлення його в окремий підрозділ значно поглибило б репрезентацію сотеріологічної проблематики в християнській традиції та місце в ній Орігена і Данте.

По-друге, в тексті дисертації зустрічаються поняття гріх, гріхопадіння, спасіння. Також дисертантка згадує особу Христа. Водночас в тексті ці поняття не мають чітко вираженого взаємозв'язку. Якщо прийняти до уваги поняття «Оновлення», що артикулюють Оріген і Данте, то доцільніше було б розглянути його в контексті наступної схеми: антропологія – хамартіологія – христологія – сотеріологія. Дисертантка справедливо вказує на ключове місце сотеріології в ученнях Орігена і Данте, але її конотація з хамартіологією, антропологією і христологією не обґрунтовується.

По-третє, порівнюючи східну і західну християнські традиції в контексті поняття «Теозис» дисертантка вміло використовує компаративістику, визначаючи ряд суттєвих відмінностей, що історично сформувалися між останніми. Така стратегія могла б значно поглибити розуміння відмінностей між Орігеном і Данте при умові поміщення їх в контекст згаданих вище традицій. Формування окремого підрозділу в дослідженні з цієї точки зору виглядало б значно перспективніше й надавало б дослідженню ще й культурно-онтологічного контексту.

Водночас вказані вище зауваження не мають на меті применшення високого рівня виконання дисертаційної роботи, а наведені для врахування їх у майбутніх наукових дослідженнях Несправи Олександри Миколаївни.

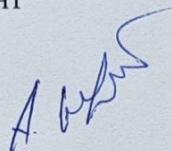
Висновок. Таким чином, аналіз тексту дисертації та наукових праць засвідчив актуальність та новизну представленої роботи. Дисертаційна робота Несправи Олександри Миколаївни «Феномен оновлення людини в сотеріологічних концепціях Орігена і Данте: екзистенціально-теологічний та темпоральний виміри» є завершеною науковою працею, яка містить низку нових актуальних та достовірних результатів, що свідчать про її обґрунтованість і важливість для дискурсу історії філософії.

Вважаю, що дисертаційна робота Несправи О.М. відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення

разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 №341), та Наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог оформлення дисертації», а її авторка – Несправа Олександра Миколаївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 «Філософія».

Рецензент:

Кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Артем ДАНКАНИЧ

Учений секретар Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент

Тетяна ХОДАНЕН